

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף טו עמוד א

אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קריאת שמע ומתפלל - מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן, דכתיב: +תהלים כ"ו+ ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה'. אמר ליה רבא: לא סבר לה מר כאילו טבל? דכתיב: ארחץ [בנקיון] ולא כתב, ארחץ [כפי]. אמר ליה רבינא לרבא: חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר: מי שאין לו מים לרחוץ ידיו - מקנח ידיו בעפר ובצרור ובקסמית! אמר ליה: שפיר קאמר, מי כתיב, ארחץ במים? בנקיון כתיב - כל מידי דמנקי. דהא רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמאי בעידן צלותא, והני מילי - לקריאת שמע, אבל לתפלה - מהדר. ועד כמה? עד פרסה. והני מילי - לקמיה, אבל לאחוריה - אפילו מיל אינו חוזר; [ומינה] - מיל הוא דאינו חוזר, הא פחות ממיל - חוזר.

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף כב עמוד א

כי אתא זעירי, אמר: בטלוח לטבילותא, ואמרי לה: בטלוח לנטילותא. מאן דאמר בטלוח לטבילותא - כרבי יהודה בן בתירא. מאן דאמר בטלוח לנטילותא - כי הא דרב חסדא לייט אמאן דמהדר אמאי בעידן צלותא.

רש"י מסכת ברכות דף טו עמוד א

לקריאת שמע - בעידנא דקריאת שמע, שזמנה קבוע, פן יעבור הזמן, אבל לתפלה דכל היום זמנה הוא - צריך למהדר אמאי.

תוספות מסכת ברכות דף טו עמוד א

אמאן דמהדר אמאי בעידן ק"ש - ויש ספרים דגרסי הני מילי לק"ש אבל לתפלה לא דקאמר רשב"ל (פסחים דף מו). לגבל ולתפלה ד' מילין ונראה דלא גרסינן ליה דהוא הדין לענין צלותא נמי מטעם שלא יעבור זמן תפלה דמאי שנא ק"ש מתפלה וגם יש לקמן פרק מי שמתו (ד' כב). בטלוח לנטילותא כדרב חסדא דלייט אמאן דמהדר אמאי בעידן צלותא ומדלא הזכיר שם ק"ש משמע דבכל ענין מותר וההיא דרשב"ל דאמר ולתפלה ד' מילין פירש רש"י להתפלל שם במנין.

רי"ף מסכת ברכות דף ח עמוד א

...וכל הנפנה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא ק"ש ומתפלל מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנא' ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה' א"ל ההוא מרבנן לרבא חזי מר ההוא צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר מי שאין לו מים ליטול יקנח ידיו בצרור ובעפר ובקסמים אמר ליה שפיר קאמר מי כתיב במים בנקיון כתיב כל מידי דמנקי לייט רב חסדא מאן דמהדר אמאי בעידן צלותא וה"מ לק"ש אבל לתפלה בעי להדורי ועד כמה עד פרסה וה"מ לקמיה אבל לאחוריה אפי' מיל אינו חוזר וש"מ מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר:

רא"ש מסכת ברכות פרק ב סימן יא

יא א"ל רבינא לרבא חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר כל מי שאין לו מים לרחוץ ידיו מקנח ידיו בעפר ובצרור ובקיסמית. אמר ליה שפיר קאמר מי כתיב ארחץ במים בנקיון כתיב כל מידי דמנקי. רב חסדא לייט אמאי דמהדר אמאי בעידן צלותא יש ספרים שכתוב בהן והני מילי לקריאת שמע. אבל לתפלה בעי אהדורי דאמר ריש לקיש לגבל ולנטילה ולתפלה ארבע מילין כמו ששינו בפסחים פרק אלו עוברין (דף מו א) ובחולין פרק העור והרוטב (דף קכב ב) וגם רב אלפס ז"ל כתב כן ולא נמצאת גירסא זו בספרים ישנים וגם (רב אשי) [רש"י] לא (פירש) [גרס] כן. ונראה דלא גרסי' ליה דכי היכי דלית ליה לאהדורי בעידן קריאת שמע משום דלא יעבור הזמן. הוא הדין לענין תפלה דמאי שנא הא מהא. ואף על גב דקריאת שמע דאורייתא ותפלה דרבנן. עשו רבנן חיזוק לדבריהם כשל תורה. ורש"י נמי לא פירש שם טעמא דתפלה משום נטילת ידיים אלא כדי להתפלל בעשרה. וכן לקמן בפרק מי שמתו (דף כב א) קאמר בטלו נטילותא כרב חסדא דרב חסדא לייט אמאן דמהדר אמאי בעידנא דצלותא ולא הזכיר קריאת שמע כלל:

חידושי הרשב"א מסכת ברכות דף טו עמוד א

והני מילי לק"ש אבל לתפלה חוזר, כך כתוב בספרים ומפרשים אמרו טעמא משום דלקרית שמע שזמנו קבוע אם יטרח לילך אל המים שמא יעבור זמנו אבל תפלה שאין לה קבע לא, ותמיה לי דא"כ קריאת שמע של ערבית יחזור כתפלה ועוד תפלה של שחר נמי הרי יש לה קבע עד ד' שעות, ועוד דאי משום קביעות זמן אף בקריאת שמע כל כמה דמצי למהדר אמאי לא ליהדר, אלא נראה לי לפרש דבק"ש שהיא דאורייתא לא החמירו עליו למהדר אמאי כמו שהקלו בה לגבי בעל קרי לפי שאין דברי תורה מקבלין טומאה, אבל לתפלה החמירו עליו עד פרסה, ובתוס' לא גרסי ליה כלל ואמרו דבין בק"ש בין בתפלה אינו צריך לחזור כלל אמאי ולקמן בפ' מי שמתו [כ"ב א'] גבי בטלוח לנטילותא אמרי' רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמאי בעידן צלותא דמשמע אפילו לתפלה וגם בההיא דר"ל דאמר לגבל ולתפלה פי' רש"י ז"ל בפסחים פ' אלו עוברין [מ"א א'] לתפלה כדי להתפלל בבית הכנסת בעשרה ולא פי' משום נטילת ידיים לתפלה, אבל רבינו האי גאון ז"ל פי' כן בפירושו דלתפלה צריך לחזור אמאי אפילו לפניו ארבע מילין ולאחריו פחות ממיל.

רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות דף ח עמוד א

לייט רב חסדא מאן דמהדר אמיא בעידן צלותא הרי"ף ז"ל כתב הני מילי לק"ש אבל לתפלה בעי לאהדורי וכו' וכן נמצא במקצת ספרי הגמרא ואומרים רבני צרפת ז"ל דלא גרסי' ליה ואינו אלא פירוש שהכניסו בספרי הגאונים הראשונים ואינו נכון דמסתמא לשון צלותא יותר משמע תפלה מק"ש ומה טעם להוציא התיבה ממשמעה ולפרש צלותא ר"ל ק"ש ולא תפלה ולפיכך מפרשי' דבין לתפלה בין לק"ש אסור ואי קשיא לך ההיא דגרסין פסחים (מו.) לגבל ולתפלה ולנטילה ארבע מילין דמשמע שחוזר בעבור שיטול ידיו להתפלל ארבע מילין ההיא כבר תרצה רש"י ז"ל דאינו ר"ל ליטול ידיו לתפלה כמו שסוברין אלא כך הוא הפירוש שמי שאוכל חולין בטהרה יש ללכת אצל מי שיוודע שמגבל אותם בטהרה ד' מילין וכן אם יודע שימצא בהכ"נ שמתפללין בה בעשרה יש לו ללכת לשם ולהאריך ד' מילין וכן לנטילה ר"ל לצורך הסעודה ובדקנו בנוסחאות המדוייקות ומצאנו שלא היו גורסין כל זה וגם לא היו גורסין בעידן צלותא אלא הכי קא גרסי לייט רב חסדא מאן דמהדר אמיא וה"מ בעידן ק"ש דמשמע שלא בא להשמיענו אלא דין הזמן בלבד שאחר שיגיע הזמן לא יחזור בעבור המים לא לתפלה ולא לק"ש וטעם הראשונים שהיו אומרים לק"ש אינו חוזר ולתפלה חוזר משום דסברי דכיון דק"ש מדאורייתא ותפלה מדרבנן החמירו בה שמא יעבור הזמן ופסק זה אינו נכון מהטעמים שכתבנו מפי מורי הרב נר"ו:

תלמוד בבלי מסכת חולין דף קכב עמוד ב

אמר רבי אבהו אמר ריש לקיש: לגבל, ולתפלה, ולנטילת ידים - ארבעת מילין אמר רב נחמן בר יצחק: איבו אמרה, וארבעי אמר בה, וחדא מינייהו עבודה. א"ר יוסי בר' חנינא: לא שנו אלא לפניו, אבל לאחריו - אפילו מיל אחד אינו חוזר רב אחא בר יעקב אמר: ומינה, מיל הוא - דאינו חוזר, הא פחות ממיל - חוזר:

רש"י מסכת חולין דף קכב עמוד ב

(עבוד) לגבל - הלש עיסתו בטהרה והוא שכיר לבעל הבית וצריך למים להטביל כליו יטריח עצמו ארבעה מילין עד שיגיע למקוה ויטביל ויותר מכאן אין עליו לטרוח מן הסתם אלא אם כן נותן לו בעל הבית שכר הליכה. ולתפלה - המהלך בדרך וגמר בלבו ורוצה ללון מבעוד יום אם יש בית הכנסת לפניו עד ארבעת מילין יטריח וילך שם כדי שיתפלל. ולנטילת ידים - לאכילה ואין לו מים ויש מים לפניו לסוף ארבעה מילין ימתין עד שיגיע למים.

תוספות מסכת חולין דף קכב עמוד ב

לגבל - פ"ה מי שיש לו לגבל עיסת חבירו בטהרה צריך לטרוח עד ד' מילין להטביל כליו ולפי זה לא קאי לפניו ולאחריו אגבל דאין רגילות להשכיר אדם בדרך לעשות לו עיסה ונראה כפירוש הערוך דפי' אם יש גבל העושה עיסה בטהרה ברחוק ד' מילין ימתין עד שיגיע לאותו גבל ומיירי באדם ההולך בדרך ומיהו מה שפירש בערוך לתפלה לרחוץ ידיו לתפלה אין נראה דהכי דמי אי דמטא זמן צלויי הא לייט עלה אביי בברכות (דף טו.) אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא דכתיב ארחת בנקיון כפי כל מידי דמנקי ואי לא מטא זמן תפלה מאי איריא ד' מילין אפילו טובא נמי ונראה כפירוש הקונטרס דלענין להתפלל בעשרה איירי ותימה דאמאי לא חשיב עבודה דבסמוך ועוד למאן דחשיב עבודה אמאי לא חשיב שלשים ריש דפרק לא יחפור (ב"ב דף כג.) דמדת המיל ז' ומחצה ריש ור"ח פי' לתפלה לטבול לתפלתו דאע"ג דקי"ל (לקמן דף קלו:) כרבי יהודה בן בתירא בדברי תורה ה"מ ללמוד ולק"ש אבל לתפלה לא אי נמי לא סבירא ליה דרבי יהודה בן בתירא ולפירוש ר"ח ניחא דלא חשיב עבודה דלא חשיב אלא הנך תלתא שהן ענין טהרה מאן דחשיב עבודה שהיא כמו מענין טהרה שמטהר העור מן הטומאה ולהכי חשיב לה ולא חשיב ההיא דשלשים ריש.

חידושי הרמב"ן מסכת חולין דף קכב עמוד ב

לגבל. פירש רבנו חננאל ז"ל שמי שיש לו עיסה ואין לו גבל לגבלה בטהרה יטרח לפניו עד ד' מילין. ולתפלה פי' לנטילת ידים לתפלה, והכי משמע בפרק קמא דברכות (ט"ו א'), ויש אומרים לטבול לתפלתו אף על גב דקיימא לן כר' יהודה בן בתירא בדברי תורה (ברכות כ"ב א'), דוקא לדברי תורה אבל לתפלה לא, ובמסכת ברכות יש כאן מקום להאריך קצת.

תלמוד בבלי מסכת פסחים דף מו עמוד א

אמר רבי אבהו אמר רבי שמעון בן לקיש: לגבל ולתפלה ולנטילת ידים - ארבעה מילין. אמר רב נחמן בר יצחק: איבו אמרה, וארבעה אמר בה, וחדא מינייהו עבוד. דתנן: וכולן שעיבדן או שהילך בהן כדי עבודה - טהורין, חוץ מעור האדם. וכמה כדי עבודה? אמר רבי (איניא) +[איבו] אמר רבי ינאי: כדי הילוך ארבעה מילין. אמר רבי יוסי ברבי חנינא: לא שנו אלא לפניו, אבל לאחריו - אפילו מיל אינו חוזר. אמר רב אחא: ומינה, מיל הוא דאינו חוזר, הא פחות ממיל - חוזר.

רש"י מסכת פסחים דף מו עמוד א

לגבל - המגבל עיסת אחרים בשכר, וכלי בעל הבית טמאים, עד ארבע מילין - הטריחוהו חכמים לילך למקוה לטבול כליו, וכן לתפלה, אם מהלך אדם בדרך ובא עת ללון ולהתפלל, אם יש בית הכנסת לפניו ברחוק ארבע מילין - הולך ומתפלל שם ולן שם, וכן לנטילת ידים לאכילה, אם עתיד למצוא מים לפניו בארבע מילין - הולך לשם ונוטל את ידיו. אלא לפניו - אנטילת ידים ואתפלה דמהלך בדרך קאי, דאילו גבל - ילך עד ארבע מילין, דמה יש לו להפסיד? ומינה - מהא דר' יוסי בר חנינא, דאמר בהדיא אפילו מיל אינו חוזר - דוקא מיל קאמר, הא פחות ממיל - חוזר.

תוספות מסכת פסחים דף מו עמוד א

לגבל - פי' בערוך דבאדם המהלך בדרך מיירי דומיא דתפלה דאם יש גבל העושה עיסתו בטהרה ברחוק ד' מילין ימתין עד שיגיע לאותו גבל והשתא א"ש דלא שנו אלא לפניו קאי אכולו.
ולתפלה - נראה כפירוש הקונטרס ולא כערוך דפירש לתפלה היינו לרוחץ ידיו להתפלל דהכי דמי אי בעידנא דצלותא הא אמרינן בברכות (דף טו.) (אביי) לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא דכתיב ארוחץ בנקיון כפי ואי שלא בזמן תפלה מאי איריא ד' מילין אפי' טובא נמי.

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ד

הלכה א

חמשה דברים מעכבין את התפלה אף על פי שהגיע זמנה, טהרת ידים, וכיסוי הערוה, וטהרת מקום תפלה, ודברים החופזים אותו, וכוונת הלב.

הלכה ב

טהרת ידים כיצד רוחץ ידיו במים עד הפרק ואחר כך יתפלל, היה מהלך בדרך והגיע זמן תפלה ולא היה לו מים אם היה בינו ובין המים ארבעה מילין שהם שמונת אלפים אמה הולך עד מקום המים א ורוחץ ואחר כך יתפלל, היה בינו ובין המים יותר על כן מקנח ידיו בצרור א ב ו בעפר או בקורה ומתפלל.

הלכה ג

במה דברים אמורים לפניו אבל אם היה מקום המים לאחוריו אין מחייבין אותו לחזור לאחוריו אלא עד מיל, אבל אם עבר מן המים יותר אינו חייב לחזור אלא מקנח ידיו ומתפלל, במה דברים אמורים שאינו מטהר לתפלה אלא ידיו בלבד בשאר תפלות חוץ מתפלת שחרית אבל שחרית רוחץ פניו ידיו ורגליו ואחר כך יתפלל, ואם היה רחוק מן המים מקנח ידיו בלבד ואחר כך יתפלל. /+השגת הראב"ד/ אבל שחרית רוחץ פניו ידיו ורגליו כו'. כתב הראב"ד ז"ל /א"א/ לא ידעתי רגליו למה עכ"ל. +

הגהות מיימוניות הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ד הלכה ב

[א] בפרק אלו עוברין ובהעור והרוטב וכן פירש בערוך הא דאמר לתפלה ארבעה מילין כבעמוד אבל רש"י פירש ארבעה מילין צריך לילך כדי שיתפלל בבית הכנסת וכן נראה לר"י כפירש"י ולא כפירוש הערוך שפירש משום נטילה דאי בעידן צלותא האמר פ"ב דברכות לייט אביי אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא ואי שלא בזמן תפלה מאי איריא ארבעה מילין אפי' טובא נמי. ויש ספרים שכתב היא דלתפלה ארבעה מילין נמי בפרק ב' דברכות ונראה לרבינו ששיבוש הוא ואין יכול להיות כי אם באלו עוברין ובהעור והרוטב וכן משמע בערוך וכן בפירש"י דברכות:

[ב] ולראב"ה נראה דקינח צרור היינו בשלא הסיח דעתו אך נתלכלכו ידיו בטיט והני מילי בק"ש אבל בתפלה בעי לאהדורי ואין דעת התוספות כן כדפי' ע"כ:

רמב"ם הלכות ברכות פרק ו

הלכה ב

כל הנוטל ידיו בין לאכילה בין לקריאת שמע בין ב לתפלה מברך תחלה אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים, שזו מצות חכמים שנצטוינו מן התורה לשמוע מהן שנאמר על פי התורה אשר יורוך

הגהות מיימוניות הלכות ברכות פרק ו הלכה ב

[ב] וכן פסק בס"ה כלשון העמוד וכן פסק מורי רבינו שיחיה בתשובה וכתב דוקא לתפלה אבל לדברי תורה סגי באשר יצר:

טור אורח חיים הלכות תפלה סימן צב

גופו כיצד דתניא היה צריך לנקביו אל יתפלל משום שנאמר הכון לקראת אלהיך ישראל וכתוב שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלהים וא"ר אשי ואיתימא ר"ח בר פפא שמור נקבך בשעה שאתה עומד בתפלה לפני ואם התפלל תפלתו תועבה וצריך לחזור ולהתפלל וה"מ שאינו יכול לעמוד על עצמו שיעור הילוך פרסה אבל אם יכול לעמוד על עצמו תפלתו תפלה אבל לכתחילה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו תחילה יפה וכן יסיר כיחו וניעו וכל דבר הטורדו ואחר שבדק עצמו יפה ירוחץ ידיו במים אם יש לו ואם אין לו צריך לחזור אחריהם וה"מ שיש לו עוד שהות להתפלל אבל אם אין לו שהות ויעבור זמן התפלה ינקה אותם בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקה. וכתב אבי העזרי הא דאמרינן בכל מידי דמנקה ה"מ דלא אסח דעתיה אלא שנתלכלכו בטיט וי"א אדרבה צריך שלא יהו מלוכלכים ועל היסח הדעת אין לחוש שאין היסח הדעת אלא באכילה וא"א ז"ל היה אומר שאין לחלק ל"ש לכלוך ל"ש בהיסח הדעת אלא שינקה בכל מידי דמנקה...

בית יוסף אורח חיים סימן צב

ד - ה... והני מילי לק"ש אבל לתפילה מהדר ועד כמה עד פרסה והני מילי לקמיה אבל לאחוריה אפילו מיל אינו חוזר ושמע מינה מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר כך היא גירסת גמרות דידן וכך היא גירסת הרי"ף (ח:) וכן כתב הרשב"א (טו.) ד"ה והני מילי) בשם רבינו האי וכן פסק הרמב"ם בפ"ד מהלכות תפילה (ה"ב) אלא שנראה שהיה גורס בלאחריו יותר ממיל אינו חוזר הא מיל חוזר... ורבינו מאחר שאינו גורס כגירסת הרי"ף שהרי לא חילק בין לפניו ובין לאחריו וגם דבהא דאמר ריש לקיש בפרק אלו עוברין (מו.) לגבל ולתפילה ד' מילין וכו' כתב בסימן צ' שפירוש רש"י עיקר וכדברי התוספות לא היה לו לכתוב שצריך לחזור אחריהם דהא רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא ומשמע דלא ליהדר בתרייהו כלל וכבר

תמה רבינו הגדול מהר"י אבוהב ז"ל על דברי רבינו בזה ולענ"ד נראה שרבינו מפרש דהא דלייט רב חסדא אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא לאו אתחלת זמנה קאמר כמו שפירש ה"ר יונה שכין שהגיע הזמן לא יחזור בעבור המים לא לתפילה ולא לק"ש דאין זה סברא שמאחר שמצוה לרחוץ ידיו במים כדי שיתפלל צריך לחזר אחריהם כדרך שהוא מחזר אחר שאר מצות שאף על פי שאמרו מי כתיב ארחץ במים היינו לומר שאין מעכבין אבל ודאי כל היכא דאפשר במים מצוה לחזר אחריהם והיינו כשיש לו עוד שהות להתפלל אבל אם חושש שאם יחזר אחר המים שמא יעבור זמן התפילה לא יחזר אחריהם אלא ינקה ידיו בכל מידי דמנקה ואהא הוא דלייט רב חסדא אמאן דמהדר אמיא דבעידן צלותא דקאמר היינו סוף זמן צלותא... ולענין הלכה כיון שהרי"ף והרמב"ם והרשב"א בשם רבינו האי מסכימים לחלק בין ק"ש לתפילה הכי נקטינן... ומיהו לענין ברכה לא ראיתי נוהגים לברך על נטילת ידים לשום תפילה חוץ מנטילת שחרית לבד וטעמא דמסתבר הוא כיון דאיכא מ"ד שאין צריך ליטול ספק ברכות להקל. ועל מה שכתב הרמב"ם (פ"ד ה"ג) שצריך לתפילת שחרית לרחוץ פניו ידיו ורגליו כתב הראב"ד לא ידעתי רגליו למה וכתב בעל מגדל עוז שכתב כן מדתניא בסוף פרק במה טומנין (שבת נ:): רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונוה משום שנאמר (משלי טז ד) כל פעל יי' למענהו. ולא נהגו כן העולם משום דהיא ברייתא איכא לפרושי דלאו לענין תפילה איתניא וכדפירש רש"י התם:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפילה סימן צב

סעיף ד

* <א> צריך (יג) לרחוץ ידיו (יד) [ד] במים, אם יש לו; ואם אין לו, (טו) צריך (טז) לחזור אחריהם עד פרסה. והני מילי כשהוא (יז) הולך בדרך והמים נמצאים לפניו, * אבל אם צריך לחזור (יח) לאחוריו למקום מים (יט) עד מיל, חוזר; יותר ממיל, אינו חוזר. ואם מתירא שיעבור (כ) זמן התפילה, (כא) ג ינקה ידיו בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקה (ועיין לקמן (כב) ס' רל"ג).

משנה ברורה סימן צב

(יג) לרחוץ - הטעם ע"ז עיין לעיל בריש סי' ד' במ"ב. וגם לתפלת מנחה וערבית צריך נטילה וכדלקמן ברל"ג ס"ב. ודעת הרמב"ם דהיכא דצריך ליטול ידיו ולא נטל וגם לא נקה אותן בצרור אפי' בדיעבד אין תפלתו תפלה וצ"ע לדינא [פמ"ג] ועיין בביאור הלכה שביארנו דאין חוזר ומתפלל:
(יד) במים - ואין הנגוב מעכב בזה כמו שמעכב בנטילה לאכילה [ב"א]:
(טו) צריך - ודוקא כשיודע שהם מלוכלכות אבל בסתם ידים מיקל בסמוך ס"ה ע"ש:
(טז) לחזור וכו' - ואם [יא] יצטרך עי"ז לילך אח"כ יחידי או שלא יוכל עי"ז להגיע למחוז חפצו בעוד יום א"צ לחזור כלל:
(יז) הולך בדרך - ורוכב [יב] דינו בכל זה כמהלך ברגליו. גם אין חילוק בין דרך רע לטוב. וכ"ז דוקא [יג] כשיודע בודאי שימצא שם מים אבל בספק לא:
(יח) לאחוריו - וכ"ש כשהוא יושב [יד] בביתו דבודאי חייב לחזור לכתחלה אחר מים [טו] אם יודע שידיו מלוכלכות:
(יט) עד מיל - והרבה [טז] פוסקים סוברין דמיל עצמו דינו כיותר ממיל:
(כ) זמן התפילה - לגמרי ואם הוא במקום שיש שם עשרה שמתפללים ואם יחזור אחר מים יעבור זמן תפלת הצבור כתב הב"ח דאף שיש לו שהות א"צ לחזור וינקה במידי דמנקה:
(כא) ינקה ידיו - ר"ל דאין לו לחזור אז אחר מים שמא יעבור הזמן וכ"ש לענין ק"ש [יז] דבודאי אסור לו להמתין על מים אם יש חששא שמא יעבור הזמן אלא ינקה ויקרא. ויש הרבה פוסקים שסוברין [יח] דבק"ש תיכף משהגיע התחלת זמנה אם אין לו מים מנקה ויקרא ולא ימתין על מים:
(כב) סימן רל"ג - דשם מבואר זמן המנחה:

ביאור הלכה סימן צב ד"ה * צריך לרחוץ

* צריך לרחוץ וכו' - עיין במ"ב במה שכתב בשם הרמב"ם לענין דיעבד. והנה בסתם ידים פשיטא דאין לחזור התפלה משום זה והנה אף דדעת הרמב"ם משמע דהעיכוב הוא אפילו בסתם ידים וכמו שכתב הפמ"ג מ"מ אין נ"מ לן בזה דכבר כתב הב"י דלכך אין אנו מברכין בסתם ידים משום דעת הר"ן והי"א שהוא בטור דס"ל דסתם ידים כשרים לתפילה וספק ברכות להקל א"כ כ"ש לענין לחזור התפלה ומלבד כ"ז קשה לירד היטיב לסוף דעת הרמב"ם בזה דבכל הד' דברים לבד מזה ביאר הרמב"ם בפירוש שאפילו בדיעבד חוזר ומתפלל ובזה לא ביאר כלום ש"מ דהעיכוב דקאמר היינו דתפלתו לא היתה כהוגן שהיתה בידיים מזהמות אבל לא יחוייב משום זה שיחזור ויתפלל ע"כ נלענ"ד דאפילו לדעת הרמב"ם אם היו ידיו מלוכלכות מלמולי זיעה ע"י שחיך ראשו או נגיעה במקום הטינופת אף שלכתחילה אסור לקרות ולהתפלל ואף לברך וכדלעיל בסוף סימן ד' מ"מ בדיעבד אין חוזר ומצאתי קצת ראייה לדברי הרמב"ם פ"ג מהלכות ק"ש הלכה י"א היתה נטישת וכו' או ידיו מטונפות מבה"כ וכו' עי"ש והובא ד"ז לעיל במ"א סימן ע"ו סק"ג והנה ק"ש ותפלה דין אחד להם דאסור בידיים מזהמות כדמשמע ברמב"ם פ"ו מהל' ברכות ה"ב ובפ"ג מהלכות ק"ש בודאי איירי בלי נטילה ואפ"ה הק"ש אינה נטילת משום זה ואף דלכתחילה בודאי אסור לקרות משום חסרון נטילת ידים הרמב"ם לא נחית לה לכאן משום דאיירי כאן רק בדיון ק"ש ונ"מ לענין דיעבד משא"כ אם נימא דאפילו בדיעבד מעכב לא שייך האי דינא כלל ואף שמסיים שם הרמב"ם וכמה גאונים הורו שאסור וכו' וכן ראוי לעשות היינו ג"כ רק לכתחילה וכדמוכח מכ"מ שם ד"ה וכמה גאונים וכו' וראיתי בפמ"ג לעיל סימן ע"ו סק"ג שרצה לחדש דבר דדוקא כנגדה מותר לקרות ולא הוא בעצמו וא"כ לפי זה אפשר דאפי' בדיעבד חוזר וקורא משום חסרון נטילה אבל לא משמע שם כן ברמב"ם שהוא מקור דין זה עי"ש כנלענ"ד:

ביאור הלכה סימן צב ד"ה * אבל אם

* אבל אם צריך לחזור לאחוריו וכו' - יושב בביתו פשוט דדינו כמו לענין נט"י דפסק הח"א דדינו כמו מלאחריו ודי עד מיל ע"ש דחד מימרא בגמרא איתמר בענין זה אתרווייהו וכמה דינין ילפינן לענין זה מנט"י לענינו עיין בדברי חמודות בפרק היה קורא. וכן מוכח בפרישה דרק לפי דעת התוספות אין צריך לחזור אחר מים בביתו אם אין לו אבל לפי דעת הרי"ף והרמב"ם דפסק השו"ע כוונתייהו גם בבית מחוייב לחזור אחר מים ודינו כמו מלאחריו ודברי הפמ"ג במ"ז באות ב' שכתב באופן אחד דהמחבר דמיקל ברל"ג ס"ב הוא משום דבביתו וכהפרישה לא נהירא דא"כ לא היה לו לטרוח לחזור לאחוריו עד מיל בהולך בדרך דהא בהא תליא כמב' בהפרישה. גם באות ג' במ"ז משמע שחזר מזה שכתב דאם באמצע ק"ש או פסוקי דזמרה נגע במקום מטונף צריך לילך אחר מים המזומנים בעיר ליטול ידיו ופשוט הוא משמע מזה דאפילו אם אין מים מצויים לפניו כיון שידיו מלוכלכות ויודע שיש מים בעיר צריך לילך אחריהן אך להיפך קשיא לי א"כ יוצרך לחזור אחר מים עד מיל דהפרישה לא כתב קולא שלו דבביתו רק לפי שיטת התוספות משא"כ לפי מה שפסק המחבר כהרי"ף והרמב"ם עד מיל היה לו לחזור. ואולי דהפמ"ג עשה דרך מיצוע בין אלו הדיעות ופסק דלאחר מים המזומנים בעיר יש לו לחזור. ואין העולם נוהגין להחמיר בזה כהפמ"ג להפסיק באמצע פסוקי דזמרה ולחזור אחר מים המזומנים בעיר דע"פ רוב יבטל ע"ז מתפלה בצבור וכבר הקילו בזה הב"ח והא"ר וכמו שכתבתי במ"ב ס"ק כ':

טור אורח חיים הלכות תפלת המנחה סימן רלג

וכשיבא להתפלל כתב רב עמרם שנוטל ידיו אין לו מים ליטלם אם יודע שיהיו לפניו עד ד' מילין והוא בדרך ימתין עד מקום המים אפילו אם יעבור זמן התפלה אבל יותר מד' מילין יתפלל מיד ואל יעבור זמן התפלה וה"מ לפניו אבל לאחריו פחות ממיל חוזר אבל מיל אינו חוזר והתוספות כתבו שאין לו להעביר זמן התפלה כדי ליטול ידיו במים ואם אין ידיו נקיות יקנחם בעפר או בצרור וכן לאחריו א"צ לחזור כלל כדי ליטלם אפילו אם יש לו זמן ולענין ברכה על הנטילה אין לו לברך אם לא שעשה צרכיו וקנח או קטנים ושפסף אז צריך לברך:

בית יוסף אורח חיים סימן רלג

ב וכשיבא להתפלל כתב רב עמרם (בסדורו סי' פד סדר תפלת המנחה) שנוטל ידיו אין לו מים ליטלם אם יודע שיהיו לפניו עד ארבעה מילין וכו'... והתוספות (שם ד"ה ולגבל ופסחים שם ד"ה ולתפלה) דחו פירוש זה דנראה כפירוש הקונטרס דלתפלה היינו להתפלל בעשרה וכבר נתבאר בסימן צ' (פב:); ובסימן צ"ב (פד: ב"י ד"ה ואחר) שדעת רבינו כדעת התוספות. ומתוך מה שכתב כאן רבינו בשם נראה שכל שאינו מעביר זמן התפלה מצוה לחזר אחר המים כדרך שמחזרין אחר שאר מצות וכן כתב בסימן צ"ב:

...ומ"ש ולענין ברכה על הנטילה אין לו לברך וכו'. נתבאר בסימן ז' ושם (ד"ה כתוב בתשובות) כתבתי שיש אומרים שאפילו עשה צרכיו ורוצה להתפלל לא יברך על נטילת ידים וכן נהגו: וממה שכתב רבינו וכשיבא להתפלל כתב רב עמרם שיטול ידיו. נראה דסתם ידים פסולות לתפלה עד שיטול ושלא כדברי הר"ן שכתב בפרק ערבי פסחים (כה. ד"ה דילמא) גבי נטל ידיו בטיבול ראשון צריך שיטול ידיו בטיבול שני ידיים של היסח הדעת כשרות לברכה ולתפלה... והרא"ש שהיה אומר שאין לחלק הוא חולק על הר"ן וסובר דידיים של היסח הדעת פסולות לתפילה כשם שפסולות לאכילה וכן נראה מדברי הרמב"ם בפ"ד (ה"ב) מהלכות תפלה וכבר כתבתי זה בסימן צ"ב (פד: ד"ה וכתב אבי העזרי):

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלת המנחה סימן רלג

סעיף ב

<ב> אם יש לו מים, (טו) צריך ליטול ידיו כדי להתפלל, * (טז) אף ע"פ שאינו יודע להם שום לכלוך, ולא יברך. (יז) וע"ל סימן צ"ב סעיף ה'). הגה: ואפי' ח עומד (יח) מלמודו, יטול ידיו (יט) לתפלה (מנהגים); ואם אין לו מים מזומנים, (כ) אינו צריך ליטול.

משנה ברורה סימן רלג

(טו) צריך ליטול וכו' - בין לתפילת המנחה בין לתפלת ערבית דמצוה ליטול ידיו לתפלה:

(טז) אף על פי שאינו יודע וכו' - ואם נטל ידיו לתפלת המנחה [כב] ולא הסיח דעתו משמירתן אין צריך ליטול ידיו לתפלת ערבית:

(יז) ועיין לעיל וכו' - היינו מה דמבואר שם דאפילו היו ידיו מלוכלכות ונוטל ידיו לתפלה אינו מברך וע"ל בסימן ו' ס"א במ"ב: (יח) מלמודו - ר"ל דמסתמא [כג] לא נגע באמצע הלימוד במקום מטונף אפ"ה מצוה ליטול בשביל התפלה וכתב המ"א דמ"מ אם נטל לתפלה והפסיק בלימוד א"צ ליטול שנית ובשבת שמפסיקין במכירת המצות צריכין ליטול שנית לתפלת המוסף א"כ לא הסיח דעתו משמירת ידיו והא"ר כתב דכ"ז שהם בבה"מ מן הסתם אין כאן היסח הדעת וכן המנהג: (יט) לתפלה - ואפילו נטל ידיו [כד] לאכילה ואכל ולא הסיח דעתו צריך נטילה לתפלה שאין נטילתו לאכילה עולה לתפלה אבל נטילת שחרית שנטל כשקם ממטתו ולא הסיח דעתו עולה לו לתפלה:

(כ) א"צ ליטול - אלא ינקה ידיו בכל מידי דמנקי. וכ"ז בסתם ידים אבל אם נגע ידיו במקום מטונף או עשה צרכיו צריך לחזור אחר מים אף בתפלת מנחה ומעריב וכמו בתפלת שחרית וכמבואר שיעורו לעיל בסימן צ"ב ס"ד ע"ש [אחרונים בסימן צ"ב] וע"ש במ"ב ובה"ל ששייך לכאן:

ביאור הלכה סימן רלג ד"ה * אע"פ שאינו

* אף על פי שאינו יודע להם שום לכלוך - מלשון זה משמע לכאורה דדוקא בסתם ידים אבל אם יודע שהם נקיות כגון שנטל ידיו לאכילה ורוצה להתפלל א"צ נטילה ומה שהעתיק הרמ"א דאע"פ שעומד מלמודו אין סתירה לזה דאע"פ שבאמת לכתחלה בודאי יש לו ליזהר שלא לחכך ראשו באמצע הלימוד ושלא ליגע במקומות המכוסים מ"מ אם אירע שנגע ידו באיזה מקום מכוסה הלא דינא הוא דא"צ ליטול ידיו אלא די שינקה ידיו וכמבואר לעיל בצ"ב במשנה ברורה עי"ש [ומה שהביא המנהגים ראייה מא"א הוא אסמכתא בעלמא כנלענ"ד] משא"כ בנטל ידיו לאכילה דבדאי ידיו נקיות מסתברא דא"צ ליטול ידיו לתפלה אכן במ"א סתם הדברים להיפך ממה שכתבנו דאפילו בנטל ידיו מקודם לאכילה צריך ליטול ידיו לתפלה והעתיקו הא"ר וש"א להלכה ולפ"ז לישנא דהשו"ע שכתב אף על פי שאינו יודע וכו' הוא לאו דוקא:

טור אורח חיים הלכות תפלה סימן צ

גרסינן בפסחים לתפלה ארבעה מילין וה"מ לפניו אבל לאחריו עד מיל חוזר טפי לא ופרש"י לתפלה להתפלל בעשרה שאם הוא הולך בדרך והגיע לעיר ורוצה ללון בה אם לפניו עד ד' מילין מקום שמתפללין בעשרה צריך לילך שם ולאחריו צריך לחזור עד מיל כדי להתפלל בעשרה אף על פי שיש פירושים אחרים שמפרשים בענין נטילת ידים שצריך לפניו ד' מילין כדי שיהיו לו מים ליטול ידיו לתפלה ולאחריו מיל פירש"י עיקר לכן צריך להשתדל בכל כחו להתפלל עם הצבור

שולחן ערוך אורח חיים הלכות תפלה סימן צ

סעיף טז

ההולך בדרך והגיע לעיר (מט) ורוצה ללון בה, (נ) אם לפניו עד ד' מילין מקום שמתפללים בי', ל צריך (נא) לילך שם; (נב) ולאחריו, צריך לחזור עד מיל, כדי להתפלל בי'.

סעיף יז

יש מי שאומר שמכ"ש שלא ישכים אדם (נג) לילך מעיר שמתפללים בה בי', אם יכול לבוא לא למחוז חפצו בעוד היום גדול (נד) ושלא יהא צריך ללכת יחידי אחר התפלה.

מגן אברהם סימן צ

ל צריך לילך שם - אם יכול לבוא שם בעוד היום גדול ושלא יהא צריך ללכת יחידי וכמ"ש סי"ז וק"ו הוא [ל"ח]: איתא בגמ' פ' שלשה שאכלו דר"א שחרר עבדו להשלימו לעשרה אף על גב דעובר בעשה כשמשחרר עבדו מצו' דרבים שאני וכ"כ התוס' פ"ק דשבת וכתב הרא"ש אלים עשה דרבים דכתיב ונקדשתי בתוך בני ישראל דהיינו עשה דמקדשין השם בעשרה ברבים ואפי' הוי מילתא דרבנן כגון לשמוע קדושה וברכו שלא מצינו לו עיקר מן התורה אפ"ה דחי עשה דיחיד דלא מסתבר למימר דמיירי בעשה דאורייתא כגון לקרות פ' זכור שהוא מן התורה עכ"ל ובפ' אלו מגלחין כ' דדוקא היכי דזיכא רבים כגון הכא מקרי עשה דרבים והר"ן פ' השולח כתב דלעולם בהם תעבודו לאו עשה גמור הוא או י"ל כיון שאינו עושה לטובת העבד ליכא עשה כלל והוי כמוכרו לו עכ"ל וצ"ע דאם כן מאי קפריך בגמרא מצוה הבאה בעבירה היא דלדבריו ליכא עבירה כלל ועבי"ד סימן רס"ז סע"ט וב"י שם:

לא למחוז חפצו - וא"ת הא אמרינן בגמ' ד' ו' אם לדבר הרשות הלך אין נוגה לו דה"ל לבטוח בשם ה' וי"ל דהתם כשהלך בעירו לאיזה עסקים אבל יוצא בדרך לא הטריחו כ"כ:

משנה ברורה סימן צ

(מט) ורוצה ללון בה - ה"ה [לט] בבוקר אם בדרך ההולכת לפניו בד' מילין יש מקום שמתפללין בעשרה ימתין עד שיגיע שם [מ] והוא שע"ז לא יעבור זמן [מא] ק"ש ותפלה:

(נ) אם לפניו - דוקא בדרך ההולכת לפניו שבלא"ה יצטרך לבסוף לילך שם [מב] אבל בצדדין דינו כמלאחריו:

(נא) לילך שם - ובאופן [מג] שלא יצטרך לילך יחידי עי"ז וגם מיירי שעוד היום גדול שאפילו אם ילך עד שם יוכל להגיע שם בעוד השמש על הארץ דאל"ה אינו מחוייב דלעולם יכנס אדם בכי טוב. ועיין בפמ"ג שכ' דבדרך אם נדדמן לו עשרה להתפלל מנחה אחר חצי שעה שאחר חצות רשאי אף על גב דבלא"ה אין כדאי לכתחילה כדאיתא בסימן רל"ג כאן מותר:

(נב) ולאחריו וכו' - עיין בס"ק הקודם והיושב בביתו [מד] דינו כמלאחריו ע"כ [מה] הדר בישוב תוך מיל למקום

שמתפללין בעשרה צריך לילך בכל יום בבוקר להתפלל בעשרה אבל לא בערב כי א"צ לילך בלילה בדרך בשביל מנין וזה הסעיף הוא תוכחת מגולה לאותן האנשים שהם בעיר ומתעצלים לילך לבהכ"נ להתפלל מנחה ומעריב:

(נג) לילך מעיר וכו' - מיירי [מה] בהולך לדבר רשות ועיין בפמ"ג שהקשה דכאן משמע דוקא אם עי"ז יתבטל אצלו תפלה בצבור ובל"ז שרי הא בלא"ה אסור לצאת לדרך קודם תפלת ח"י כדלעיל בסי' פ"ט ס"ג אך לפי מה שכתב הרמ"א שם בהג"ה ניחא דמיירי שאמר הברכות שקודם התפלה ואפ"ה אסר כאן משום ביטול תפלה בצבור:

(נד) ושלא יהא וכו' - הא אם יש לו עתה שיירא ואינו רוצה להמתין עליו מותר:

טור אורח חיים הלכות נטילת ידיים סימן קסג

אסור לאכול בלא נטילה אפילו אם רוצה לכרוך ידיו במפה או אוכל בכף שאינו נוגע בפת:

בית יוסף אורח חיים סימן קסג

א... ולענין הלכה נראה לי דאין להתיר לאכול חולין ע"י מפה מאחר דכמה רבנותא פליגי עליה דהרמב"ם ומיהו היכא דאין מים מצויים לאחריו מיל ולפניו יותר מד' מילין מותר לאכול ע"י מפה דע"י שלט אדם ידיו במפה דוקא הוא דשרי וכדברי הערוך. ונראה לי דהכי נקטינן:

שולחן ערוך אורח חיים הלכות נטילת ידיים סימן קסג

דין מי שאין לו מים, והמאכיל לאחרים, ובו ב' סעיפים.

סעיף א

* (א) א אם אין מים (ב) מצויים (ג) לפניו * ברחוק יותר מארבעה מילין, ולאחריו מיל, (ד) יטול * ידיו (ה) במפה ואוכל פת או דבר שטיבולו (ו) במשקה (או אוכל (ז) ע"י כף).

משנה ברורה סימן קסג

(ג) לפניו ברחוק יותר וכו' - ר"ל כשהולך בדרך ומשער שלא ימצא מים אף ברחוק יותר מארבעה מילין והוא רוצה לאכול אז התירו לו לאכול ע"י כריכת מפה על ידיו אבל אם הוא משער ששיג מים [ב] תיכף אחר ד' מילין מחוייב להמתין עד שיבוא לשם ולאחריו דיש לו טרחא לחזור מדרכו סגי [ג] בשיעור מיל כשמסער שלא ימצא בו מים מותר ע"י מפה. וכתבו האחרונים דה"ה אם מסופק שמא לא ימצא מים לפניו בשיעור ד' מילין ולאחריו מיל והוא תאב לאכול מותר ג"כ [ד] ע"י מפה [ה] ושומרי גנות ופרדסין כשצריכין לילך אחר מים אינם מחוייבין אלא פחות ממיל כמו מלאחריו משום שאינם יכולים לעזוב שמירתן. והח"א ושאר [ו] אחרונים הסכימו דכל היושב בביתו ג"כ אינו מחוייב לטרוח אחר מים אלא פחות ממיל כמו מלאחריו דרק לפניו בדרך שהולך בלא"ה לשם הצריכוהו להמתין עד ד' מילין:

(ד) יטול ידיו וכו' - צ"ל ילוט ור"ל שכורך ידיו [מאמר מרדכי]:

(ז) ע"י כף - [ח] האחרונים נתקשו בזה דמנ"ל לרמ"א דין זה ושאני מפה שידו מכוסה משא"כ בזה שידו מגולה חיישינן טפי דילמא אתי למינגע ובא"ר יישבו בדוחק ע"ש וע"כ נראה דאם יש לו מפה יכרוך במפה דוקא:

ביאור הלכה סימן קסג ד"ה * אם אין

* אם אין מים מצויים וכו' - עיין במ"ב מש"כ דאפילו אם הוא מסופק שמא לא ימצא ג"כ שרי ועיין בח"א שכתב דוקא אם הוא רעב הרבה ובחידושי הריטב"א [שנדפס כעת] על פסחים בדף מ"ו משמע דאפי' בודאי שלא ימצא מים ג"כ אין להקל בסתמא רק כשהוא צריך לזה הרבה כגון שהוא חלוש מפני טורח הדרך וכיו"ב:

ביאור הלכה סימן קסג ד"ה * ברחוק יותר

* ברחוק יותר מד' מילין וכו' - ומסתברא דכשהוא נוסע בגמלא פרחא [כגון על פאס"ט וכיו"ב] אין חושבין לפי אורך הדרך אלא לפי חשבון הזמן של הילוך ד' מילין לאדם בינוני שהוא שיעור ע"ב מינוטין וכ"ז דוקא כשהוא רעב הרבה וכנ"ל:

שו"ת משנה הלכות חלק טו סימן ע

... והנלפענ"ד ראשונה במה שציון בענין הטעניקא שעושין גשרים חזקים, הנה כגון דא צריך עיון רב (ומעולם אני מתרחק מלחדש חידושים ע"י שינוי הטבעים או זמנים וגם הא לפענ"ד בכלל כי אין לנו אלא מה שאמר ז"ל, וכעין זה נסתפקנו השבוע בית מדרשינו עם לומדי התורה לענין הד' מיל קודם התפילה שצריך לפניו ולאחריו עד מיל אי השתא במי שיש לו מכונה (קאר בלע"ז) שעושה ד' מילין בחמשה רגעים נמי שיעורא הכי, ובביאור הלכה נראה לו מסברא דשאני עכשיו, ולפענ"ד נראה מגמרא דל"ש עכשיו ולא שנא בזמניהם דלא חייבו חכמים אלא ד' מיל להולך ברגל וכמ"ש בגמ' פסחים למי שהוא בדרך רחוקה פסחים צ"ד ע"א ת"ר היה עומד חוץ למודיעים ויכול ליכנס בסוסים ובפרדים יכול יהא חייב תל ובדרך לא היה והלה היה בדרך היה עומד לפניו מן המודיעים ואין יכול ליכנס מפני גמלים וקרונות המעכבות אותו יכול לא יהא חייב ת"ל ובדרך לא היה והרי לא היה בדרך ע"ש ע"ש ועיין רש"י והנה מבואר דהתורה לא דברה אלא בדרך העולם שהוא ברגל ולא בסוסים או בקארס וכך הם שיעורי חז"ל לעולם מ"ס כשרים למקוה ומ"ס חסר קורטוב מקוה פסול ודו"ק).

שו"ת אגרות משה אורח חיים חלק ד סימן סו

... דכיון דמקרא ידעין דכיון שחטא במעשה תפלתו אינה מתקבלת ידעין ממילא דלא יצא וצריך לחזור ולהתפלל, וא"כ שמעין מזה דבתפלה שברור שלא תתקבל לא יצאו, והוא משום דתפלה להשי"ת לא שייך להחשיב אלא לתפלה כזו שאפשר שתקבל ולא כשא"א לה להתקבל, שלכן כל מה שהוא מתפלל באופן שיותר ראוי להתקבל היא תפלה עדיפא לקיום מצוה דתפלה מאחר דאפשרות התקבלות הוא שייכות לקיום המצוה, וכיון שמצינו בקראי שבשעה שהצבור מתפללין הוא עת רצון להתקבל יותר איכא ממילא חיוב להאדם להשתדל להתפלל בצבור ואם לא אפשר לו יתפלל בביתו בעידנא דמצלי ציבורא, ושייך לפ"ז ללמוד הכל מהאי קרא שיש עליו להשתדל באופן שיהיה עדיף. ולפ"ז הו"ו כל מעלות אלו מדאורייתא שקיום המצוה בצבור עדיפא והיא מהודרת ואיכא בזה משום ואנוהו, אך החיוב להשתדל ולטרוח בזה הוא

מדרבנן ומטעם זה חייבוהו בטירחא לילך לפניו ד' מילין ולאחריו מיל, דכמו במצוה שהדור שלה עולה בדמים חייבוהו להדור מצוה בהוספת שליש השיוי בדמים כמו כן במצוה זו דתפלה דההדור לא שייך לדמים אלא בטירחא חייבוהו להדור שלו בטירחא זו, וכמו כן כיון שהוא הדור מצוה כזו שהוא קיום מצוה דאורייתא בהידור התירו לערב ולקנות שבייתה אף שלענין חיוב הוא מדרבנן כיון שקיום מצוה עדיפא שנעשית בהדור איכא מדאורייתא, שא"כ לא משום חשיבות מקודש יותר הוא.

שו"ת באר דוד סימן יח

...ונראה לכאורה עד היכן מגיע חיוב השתדלות בגופו במ"ע, השתדלות ממון מצינו שהוא עד החומש, אף על גב דבל"ת שלא יעבור מחויב למסור כל הוננו, עי' ברמ"א יו"ד סי' קנ"ז ובאו"ח תרנ"ו, וגם אמרין התורה חסה על ממונם של ישראל במ"ע עי' בר"ה כ"ז ע"א, משא"כ במצות ל"ת ע"ש בהגהות מהרצ"ח [עי' לקמן סי' ל"ז אות ב'], וה"נ י"ל דבהשתדלות בגופו אין צריך כל כך במ"ע, ואפשר שהתורה לא צותה לעשות השתדלות רק כמו שעושה בשאר צרכיו הנצרך לו הרבה:

והנה בחולין דף קכ"ב בתוס' בד"ה לגבל כתבו דתפלה היינו להתפלל בציבור אם הוא בדרך צריך לילך ד' מילין ולאחריו מיל, והנה תפילה בציבור לא הוה רק מדרבנן ואעפ"כ צריך להמתין עד שילך ד' מילין ולאחריו מיל, דדרש של ונקדשתי ל"ה לענין זה רק אסמכתא, כיון דתפלה גופא לא הוה רק מדרבנן כך כתבו הפוסקים. אבל מ"מ י"ל דלא לכל מצוה דרבנן צריך להטריח כ"כ רק בתפלה בציבור הוה מצוה גדולה, עי' במג"א סי' תט"ו סק"ב דלערב עירובי תחומין כדי לילך למנין שרי, ועי' במחצית השקל שם שכתב דכיון שצריך לילך ד' מילין לפניו ולאחריו מיל א"כ מצוה גדולה היא, וכן ר' אליעזר שחרר עבדו להשלים לעשרה עכ"ל:

ועוד עי' בהוספות וחי' כ"י צמח צדק שו"ת לש"ע או"ח הנספח לש"ע התניא ח"ג שהביא דלפי מ"ש בספר שערי קדושה להרח"ו ז"ל ח"א שער ד' במנין מ"ע שלו לדעת הזוהר לקדש שמו ברבים בנקדישך ס"ל דקדושה היא דאורייתא, וכן הוא בזוהר פ' אמור ע"ש, אמת שהראשונים לא מנאוהו בתרי"ג מצות, וכן הרא"ש בפ"ז דברכות סי' כ' כתב דקדושה וברכו שלא מצינו עיקר מן התורה, משמע שהם סוברים דל"ה רק מדרבנן:

ולענ"ד נראה שיש לדייק מגמרא דהוה מן התורה, דקאמר מה"מ אר"ח אר"י אמר קרא ונקדשתי, נראה דדרש גמור הוא דכבר כתב הרמב"ן במנין המצות שורש א' דעל אסמכתא הדרך לומר מאי קרא, אבל מה"מ משמע דדרש גמור הוא, ואף על גב דתפלה וקדושה גופן מדרבנן וכמ"ש הרא"ש ז"ל דקדושה וברכו שלא מצינו עיקר מה"ת, מ"מ י"ל במה שמקדש שמו ברבים מקיים מצות עשה מה"ת בין בקדושה וברכו ובין בשאר אופנים בכל מה שמקדש שמו ברבים, כיון דכתב בתורה ונקדשתי ולא כתב שום דבר בודאי מסרה להחכמים כל מה שיאמרו הוה קידוש השם, עי' בר"ן ריש לולב הגזול ז"ל אבל הכתוב לא פרט כלום בהדר אלא סתם ואמר שתהא מהודרת ומסרה להחכמים, ועי' בב"י יו"ד ס"ס קע"ח ובטו"ז שם, וה"נ כן הוא, וכיון שאמרו חכמים שיקדש השם ברבים ע"י ברכו וקדושה מקיים מ"ע דונקדשתי, ואעפ"כ אין צריך לילך לאחריו יותר ממיל, ועי' במג"א סי' צ' ס"ק ל"א שאינו חייב רק אם הוא באותה עיר, אבל לא שילך חוץ לעיר, ועי' בפ"ת יו"ד רפ"ה סק"א שכתב ז"ל וה"ה אפילו בחול אם אין מזוזה נמצא בעיר דינו כמו בשבת ורשאי לדור בתוכו אם אין לו בית אחר, כמ"ש המג"א סי' י"ג לענין ציצית, ועי' במג"א סי' י"ט סק"א, ועי' ברמ"א או"ח סי' רע"ב ז"ל ואם יש יין בעיר לא יקדש על הפת: